

Mirjana Škunca

SKLADATELJ IVO PARAĆ (1890-1954)

Povodom 100. obljetnice rođenja

UDK: 78:929 Parać, I.
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 10. III. 1990.

Mirjana Škunca
Filozofski fakultet, Zadar
OOUR Split za prirodoslovno-matematičke
znanosti i odgojna područja
58000 Split, YU
Nikole Tesle 12

Ivo Parać je jedan od najzanimljivijih predstavnika hrvatske glazbene Moderne. No osebujna novost i zahtjevnost njegova glazbena govora romantičara s profinjenim smislom za zvukovni kolorizam i ekspresiju bile su (uz nesretni sklop političkih i društvenih okolnosti u kojima se razvijao i djelovao) prepreka njegovoj glazbi na putu do izvođača i slušalaca. Cilj ovog članka je da upućujući u život i glazbeni opus Ive Paraća u povodu 100. obljetnice njegova rođenja podsjeti na ovog nedovoljno poznatog i stoga zapostavljenog autora i tako doprinese njegovoj punoj i pravoj afirmaciji.

Na razmeđu dvaju stoljeća, u razdoblju kada je glazbena Evropa vođena romantičarskom težnjom za novim zvukovnim mogućnostima stigla impresio- nizmom do granica tonalitetnosti i kada u zamahu oslobođene osjećajnosti, slobodnog viđenja i izražavanja vlastitog doživljaja svijeta traži nove putove, u našim zemljama se još s puno oduševljenja kroči utabanim stazama. Skladatelji na jugoslavenskim prostorima gotovo bez iznimke prolaze uobičajeni praksom potvrđeni prirodni put postupnog razvoja umjetničkog izraza većine malih naroda koji su stekavši u drugoj polovini prošlog stoljeća političku i ekonomsku samostalnost prikupljali samopouzdanje i snage za afirmaciju raznovrsnim oblicima kulturne i umjetničke nadgradnje pa tako i glazbene umjetnosti. Oslanjanje na folklor u umjetničkom stvaranju odnosno nacionalni smjer u umjetnosti u razdoblju između dva svjetska rata je omogućio preskakanje stilskog raskoraka u razvoju njihove glazbene kulture. Pristižući na taj način u pogledu izražajnih sredstava matični tok razvoja evropske glazbe toga doba

postajali su oni i ostali u njemu prepoznatljivi osebujnošću folklorne tradicije koju su skladatelji prenosili u svoja djela bilo citiranjem ili da su se pri stvaranju folklorom samo nadahnjivali. Hrvatska je tada provincija evropskih glazbenih zbivanja a Split je u njoj periferno kulturno žarište koje po uzoru na svoje veliko susjedstvo stvara koliko mu to prilike i mogućnosti dopuštaju potrebnu klimu i uvjete za život i razvoj umjetnosti, a zahvaljujući nekolicini nadarenih glazbenih stvaralaca kakvi su Josip Hatze (1879-1959) i Ivo Parać (1890-1954) te Jakov Gotovac (1895-1982) i Ivo Tijardović (1895-1976) daje već i značajan doprinos općem napretku glazbene umjetnosti u nas.

Rođeni približno u isto vrijeme, u posljednja dva desetljeća prošlog stoljeća, rasli su u sličnim uvjetima i kretali se u svom umjetničkom razvoju istim smjerom dajući postupno kasnoromantičarskom stilskom izrazu nacionalno obilježje. No na tom putu nisu svi stigli jednako daleko. Dok Gotovac i Tijardović već pripadaju prvim našim glazbenim stvaraocima izrazito nacionalnog određenja, Hatze i Parać su načinom osjećanja i izražajnim sredstvima kasni romantičari kojima je nacionalni glazbeni izraz postao preokupacija u kasnijem životnom i stvaralačkom periodu. Glazbena djela s obilježjima folkloru su u njih najčešće ipak više rezultat velikog htijenja negoli plod spontanog govora jezikom kojega duhom a ne samo riječima suvereno vladaju. U tom pogledu oni su utirali put kojim će neometano i manje opterećeno kročiti sljedeća generacija.

Posebno je zanimljiv odnos između posljednje dvojice umjetnika. Bili su lirici, jednakih interesa i sklonosti u izboru područja svog umjetničkog izraza, za neka su svoja djela odabrali čak potpuno identične sadržaje a ipak su ostali sugrađani i suvremenici koji nikada nisu postali i suradnici. Nisu ni danas jednako prisutni u glazbenoj javnosti. Za razliku od cijenjenog i izvođenog Hatzea o Paraću je pisano¹⁾ ali je gotovo potpuno zaboravljen iako to po višestrukosti stvaralačkih htijenja - glazbenih i pjesničkih - te po vrijednosti svojih ostvarenja nije zaslužio.

Rođen je 24. lipnja 1890. g. u trgovačkoj obitelji koja potječe iz Solina. No za razliku od brojnih obitelji istog prezimena koje su živjele u Solinu i Splitu ovaj je ogranak Paraća bio privržen talijanskoj kulturi i talijanskom jeziku. U kući se govorilo talijanski, njegovala se ljubav i poštovanje prema talijanskoj umjetnosti i Paraćev otac je tako već inercijom takve obiteljske orijentacije pripadao stranci autonomaša koja se, poticana reakcionarnim pobudama susjedne Italije, suprotstavljala stranci narodnjaka i izjasnila za autonomiju Dalmacije protiveći se njenom ujedinjenju sa sjevernom Hrvatskom i Slavonijom u jedinstvenu društveno-političku i gospodarsku cjelinu. Inače je Antun Parać bio osebujan čovjek. Zaljubljen u prirodu, obrazovan, sklon čitanju, razmišljanju i pisanju, on je prema svemu sudeći pogrešno odabrao životni poziv. Bio je trgovac bez trgovačkog duha i poslovnog smisla te zbog toga često ovisan o posudbama dok ga lihvarske kamate nisu potpuno onemogućile i pojele mu imovinu. Vjerojatno je s njegovim sklonostima i pod njegovim okriljem i sin mu Ivo od malih nogu zavolio knjigu i književnost. Iako je s obzirom na ovakvu narav

i sklonost prema humanističkom usmjerenju u obrazovanju bilo prirodno da pohada klasičnu gimnaziju Parać je sina upisao na splitsku Veliku realku koju je ovaj poslušno završio a svoju potrebu za poznavanjem grčkog i latinskog jezika zadovoljio privatnim instrukcijama. Već su tada jasni i njegovo zanimanje i darovitost za glazbu. Uspostavlja i prve ozbiljnije kontakte s glazbom a među posrednicima je bio i I. Hatze²⁾ ali ga ipak više privlači pjesništvo. Već je u djetinjstvu napisao prve pjesme a intenzivno se bavio poezijom za vrijeme svog prvog boravka u Italiji od 1909. g. do prvog svjetskog rata kada se nakon započetog studija romanistike u Grazu upisao na filozofski fakultet u Firenzi i studirao talijanski, francuski i latinski jezik s odgovarajućim književnostima. Tu obogaćuje svoje znanje i produbljuje svoju ljubav prema talijanskoj kulturi. "Parać je u Firenzu donio svoju solinsku, vergilijansku i rustičku dušu, i došao da kao

Parać

primitivan i ustalasan Dalmatinac na samom izvoru vidi, što su u davnoj prošlosti po primitivnosti njemu slični ljudi, izašli iz razvalina starih rimskih gradova i sela, u kontaktu s jednom superiornom i skoro istrulom civilizacijom stvorili. I za njega je bio sudbonosan kontakt sa starim firentinskim majstorima plastike i riječi, a naročito kontakt s Danteom i Michelangelom kojega je kasnije u Rimu skupa s Palestrinom u Sikstinskoj kapeli do kraja upoznao i prisvojio, te na taj način dobio ključ koji otvara sva vrata u labirintu italskog duha."³⁾ Nadahnjuje ga filozofska misao Giordana Bruna, oduševljavaju poetske refleksije vodećih onovremenih talijanskih majstora stiha, posebno Giovannija Pascolija (1855-1912) pa i sam piše. Sve više mu znači i muzika te privatnom podukom nastoji steći solidno glazbeno teoretsko znanje.⁴⁾ Posjećuje koncerte, operne priredbe, likovne izložbe i predavanja. Susreće se s umjetnicima i intelektualcima i prijateljuje s njima. Ali prvi svjetski rat prekida Paraćev studij i boravak u Italiji i vraća ga u Split. Nakon Firenze koja je kao istaknuto središte talijanske kulture i umjetnosti s bogatim i raznovrsnim kulturno-umjetničkim manifestacijama razvila i istančala njegov ukus, još je teže na mladog Paraća djelovala skromnost kulturne ponude i mogućnosti provincijskog gradića

u koji se vratio⁵⁾ i u kojemu je još k tome - s obzirom na političku određenost svoje obitelji i njen status u ponarođenom gradu - bio prisiljen živjeti izoliran od gotovo svih njegovih kulturnih pa prema tome i glazbenih zbivanja. Potresla ga je smrt oca koji je izgubljen u makinacijama splitskih lihvara i doveden do financijske propasti oduzeo sebi život 1915. g. Unatoč ovoj gotovo zatočeničkoj osami mladi Parać ratne godine provodi u radu, pisanju stihova, učenju njemačkog i engleskog jezika i skladanju. Bila su to prva, pretežno manja vokalna i programno koncipirana instrumentalna djela.

God. 1919. je ponovno u Italiji ali ovaj put s namjerom da se usavršava u kompoziciji. Preorijentacija na muziku je očita i konačna. Nakon četiri godine još uvijek privatnog rada s nekoliko istaknutih talijanskih umjetnika kakvi su skladatelj i muzikolog Domenico Alaleona (1881-1928), obnovitelj oratorija u Italiji Lorenzo Perosi (1872-1956) i reformator novije talijanske opere Ildebrando Pizetti (1880-1968) kao i nakon poticajnog druženja s Ottorinom Respighijem (1879-1936) Parać je kao izvanredni student položio u lipnju 1923. diplomski ispit iz kompozicije na konzervatoriju u Pesaru kao što je to 21 godinu ranije (nakon redovnog studija) ovdje učinio njegov 11 godina stariji kolega i sugrađanin Josip Hatze. Ubrzo poslije toga vraća se Parać u Split, donoseći sobom uz diplomu kompozitora i najnovije skladateljske rezultate.⁶⁾ U narednih nekoliko godina proživljava sudbonosan preokret - političku i umjetničku preorijentaciju. Što je bolje upoznao talijansku kulturu i dublje upoznao njenu bit Parać je sve više spoznao pravi karakter svoga kulturnog i ljudskog iskona. Shvativši da u njemu ipak više od Toskanca živi Solinjanin, on otada nastoji uskladiti u sebi atavističko i kulturom usađeno, koordinirati iskonsko i stečeno. Upoznaje se s težnjama nacionalnog smjera u domaćoj glazbi i postaje sve više svjestan da je obiteljski odgoj pogrešno usmjerio njegov razvoj. Iz Italije se vratio "bogat na evropski način i baš zato što je njegovo bogatstvo bilo pravo i veliko bogatstvo bio je sposoban da ga uloži u tek otvorene majdane našeg folkloru i da umjetničkom kapitalizacijom stvara od sirove rudače čista estetska dobra."⁷⁾ Stoga se nastoji upoznati s folklorom raznih krajeva kao i s glazbenim nastojanjima u ostalim jugoslavenskim sredinama. Vjerojatno je ta njegova umjetnička znatiželja bila među razlozima zbog kojih se 1924. otišao u Beograd i tamo preuzeo posao opernog korepetitora te navodno nastavnika i rukovodioca na muzičkoj školi društva "Stanković".⁸⁾ No već naredne godine (1925) ga bolest i obiteljske neprilike vraćaju ponovno u Split gdje će ostati neprekidno sve do kraja života.

Tu je dugo bio bez stalnog zaposlenja. Živi boemski. Djelomično je to posljedica tadašnje situacije u gradu ali svakako i Paraćeve naravi i možda još više njegova očekivanja da će rodivši se u srednje imućnoj obitelji imati osiguran život uz rentu. Još za vrijeme prvog boravka u Italiji, u Firenzi je živio bez određenih stalnih obaveza što je pogodovalo stvaranju boemskih navika. Upoznao je i zavolio slobodan život, nesputan disciplinom i brigama uobičajene građanske svakodnevnice u monotoniji nekog namještenja. Tome će se opirati

cijelog života. U svojoj biti Parać je bio nadaren boem kojemu je bila potrebna stanovita sloboda mišljenja i ponašanja prema društvu i obitelji.⁹⁾ Taj duhom neobično bogat i zanimljiv ali nepraktičan čovjek živi godinama dajući privatne satove iz teorijskih muzičkih disciplina, pjevanja i klavira. Vodio je zbor i podučavao glazbu u društvima *Gabinetto di lettura* i *Lega nazionale* u Splitu a neko je vrijeme bio i zborovoda renomiranog splitskog pjevačkog društva "Zvonimir" te društva "Tomislav" i "Zora". Iz njegovih biografskih bilježaka proizlazi da je 1928. počeo raditi u splitskim školskim ustanovama. Bila je to prvo Državna muška realna gimnazija. No, dok je u individualnom radu s učenicima bio metodičan i pouzdan,¹⁰⁾ rad u razredu s učeničkim kolektivom nametao mu je suviše problema u održavanju discipline i radne atmosfere. S više veselja radi sa školskim zborom i malim instrumentalnim sastavima darovitih učenika pripremajući programe za školske priredbe i uspjele javne koncerte. Takvim su povodom vjerojatno nastali *Andante amoroso* za gudački kvartet i simpatična *Serenatella* za flautu, violinu, violončelo i klavir. Preokret u njegovu osjećanju zavičajne i nacionalne pripadnosti je u međuvremenu potpuno sazrio te je Parać krajem dvadesetih godina zatražio i dobio jugoslavensko državljanstvo. To se osjeća i u njegovu kompozitorskom radu. Proučavanjem domaćeg glazbenog folkloru on uočava njegove značajke i nastoji skladati u njegovu duhu. Za vokalne skladbe odabire sada mjesto talijanskih, stihove na hrvatskom jeziku, vrlo često također iz bogate folklorne riznice. No za glazbenu javnost u domaćoj sredini Parać skladatelj još je nepoznanica. Tek pred kraj 1930. zazvučat će Paraćeva glazba tu prvi put javno. Na jednome od koncerata u okviru Večeri mladih muzičara u dvorani Glazbenog zavoda u Zagrebu Zagrebački madrigalisti su izveli njegov ciklus od tri moteta za mješoviti vokalni sastav, pod nazivom *Exsultatio*.¹¹⁾ God 1932. pozdravlja 50. obljetnicu ponarođenja splitske općinske uprave prigodnom skladbom za muški zbor *Tebe Boga hvalimo*. Međutim glavninu stvaralačkih snaga posvećuje Parać tada realizaciji svoje najsloženije zamisli, opere *Adelova pjesma* koja je u proljeće 1941. praižvedena u Zagrebu. Odjeke praižvedbe zaglušila je nova svjetska kataklizma, drugi svjetski rat koji je i za Paraća kao i za njegove sugrađane bio vrijeme straha, stradanja i odricanja. Nakon oslobođenja zemlje nastavio je pedagošku djelatnost na splitskoj muzičkoj školi (kasnije muzičkoj školi "Josip Hatze") predavajući razne teorijske glazbene discipline. U 57 godini života odlučuje osnovati obitelj. No stare navike i dug niz godina samovanja učinili su svoje. Za gotovo 60-godišnjeg umjetnika boema brak je ubrzo postao preteška obaveza te se Parać već nakon nekoliko godina povukao iz obitelji. Ipak, u tom je braku rođen njegov sin Frane koji je danas ugledan skladatelj. Uskoro i Paraćeva životna energija počinje naglo opadati. Već u mladosti narušeno zdravlje zadaje mu sve više briga. Iscrpljen i oslabljena srca umro je 4. prosinca 1954. na sam dan premijere svoje opere *Adelova pjesma* u rodnom gradu.

Skladateljski dio¹²⁾ Paraćeve umjetničke ostavštine čine djela s područja vokalne i instrumentalne glazbe te glazbene scene. Već površnim pregledom

Iako je ustanoviti da glavninu čine manje forme, solo-popjevke i zbarske kompozicije. Premda je i u Paraćevu glazbenom stvaralaštvu - kako je već navedeno - zamjetan zaokret od glazbe koju piše pod dojmom i u duhu talijanske odnosno evropske kulture i umjetnosti prema proširivanju interesa i obogaćivanju glazbenog govora elementima folklora, ipak Parać po stilskim obilježjima svoje glazbe ostaje kasni romantičar s iznimnim smislom za kolorističku komponentu glazbenog, skladatelj koji se u oblikovanju svojih zamisli znao otrgnuti od uzora i slobodno i suvereno poslužiti sredstvima koja je odabrao. On je zanimljiva, snažna i osebujna umjetnička narav sklona uzletima pod dojmom sadržaja ali mu u glazbenom uobličavanju vlastitih vizija i doživljaja svijeta dostaje nasljeđe, prije svega tonalitet, bogato proširen doduše ali nesumnjivo prisutan i kada su odabrani sadržaji čak ekspresionističkih obilježja. Za vrijeme svojih boravaka u Italiji imao je prilike izravno upoznati i prodiskutirati ideje futurista oko F. T. Marinettija (1876-1944), saznati za nastojanja Arnolda Schönberga (1874-1951), Igora Stravinskog (1882-1971), Bele Bartoka (1881-1945), Sergeja Prokofjeva (1891-1953), grupe francuske "Šestorice", Ferruccija Busonija (1866-1924), Alfreda Caselle (1883-1947) i drugih pobornika revolucionarnih skladateljsko-tehničkih postupaka i inovacija ali slijedeći svoje sklonosti¹³⁾ a vjerojatno i pod utjecajem svojih učitelja Parać nikada nije primijenio politonalitetnost, atonalitet ili dodekafoniju iako zamasma svojih složenih polifonih, bogato alteriranih prepleta često zane-maruje funkcionalnost tonaliteta i zamagljuje ga. Sigurno je tome pridonijelo i Paraćevo kasnije priklanjanje nacionalnom smjeru pri čemu kao i mnogi drugi skladatelji nije našao smisao u spoju latentne arhaičnosti tonske osnove, folklora s avangardnim skladateljsko-tehničkim postupcima.

Melodija je svakako komponenta glazbenog izraza kojom se Parać vrlo vješto koristio ali na specifičan način. Ona kao i u njegova učitelja Pizettija raste iz teksta i ostaje čvrsto vezana uz nj. Zbog toga najčešće ne dostiže širinu ni slobodnu raspjevanost kojima se odlikuju talijanska vokalna i scenska glazba druge polovine 19. stoljeća i prijelaznih desetljeća. Bez veličanstvenih verdijanskih, pučinijevskih ili menotijevskih lukova, Paraćeva melodičnost se razvija u rasponu od recitativnosti do arioznosti prateći ugođaj i razvojnu liniju teksta ili raspoloženja. Najočitiije je to u njegovim solo-popjevkama koje je skladao na tuđe ili svoje talijanske ili hrvatske stihove i to pojedinačno ili u ciklusima koji međutim čine zaokruženu ali ne i obaveznu cjelinu. Ističu se tri ciklusa, sva tri podjednako karakteristična za svog autora. To je prije svega impresivni i najopsežniji među njima ciklus *Musiche Pascoliane*, sa dvanaest solo-popijevaka na talijanske stihove G. Pascolija, zatim ciklus *Pjesme s mora* s tri popijevke na vlastite stihove na talijanskom jeziku koje je za svrhu uglazbljivanja skladatelj preveo na hrvatski jezik, kao i ciklus *Djevojačke ljubavne pjesme*. Ove posljednje je, za razliku od ciklusa *Pjesme s mora* skladao prije, u svojoj "talijanskoj" fazi. Preveo je nekoliko naših narodnih pjesama na talijanski i

pokušao im dati folklorom nadahnutu glazbenu dopunu. Kasnije je uz nužne izmjene zbog nove jezične intonacije i akcentuacije dodao vokalnoj dionici originalni hrvatski narodni tekst. No tadašnja Paraćeva veza s folklorom još je slaba i površna pa su i njegovi tragovi u ovim pjesmama teško zamjetljivi. Inače, Parać je u svojoj vokalnoj lirici slobodno prekomponiranom formom a samo ponekad simetričnim jednostavnim trodijelnim oblikom ostvarivao potpuno prožimanje teksta i glazbe a profinjenom, duboko promišljenom i dugo traženom, pomno razrađenom klavirskom pratnjom postigao maksimalnu izražajnost poetskog iskaza kao i osjećaj cjelovitosti i dovršenosti skladbe. Ugođajima impresionističkog kolorita dao je oduška svojoj zagledanosti u kozmos, svojoj zadivljenosti prirodom koja u sebi nosi simbole i tajnu postojanja i opstojanja, i posebno svojoj velikoj ljubavi prema moru osjećajući u njegovu neizmjernom bogatstvu, užasavajućem beskraju i vječitom neuhvatljivom nemiru sličnost i duboku povezanost s čovjekom i ljudskim bivstvovanjem.

Izuzev smisla da svojom melodikom pronikne u bit teksta koji ga inspirira, Parać je sasvim izuzetno za naše tadašnje glazbeno stvaralaštvo posjedovao i razvijen smisao i umijeće polifonog oblikovanja. Inventivno simultano vođenje melodijskih tokova koje rezultira neobične, originalne i smione akordičke sklopove i progresije te daje posebnu vrijednost mnogim Paraćevim zbornim skladbama koje je pisao na latinske, talijanske i hrvatske tekstove. U prvom redu je to ciklus moteta *Exsultatio* u kojemu Parać svoja iskustva iz kontakta s djelima velikih renesansnih majstora ove forme vješto spaja s melodijskim, harmonijskim i formalnim tekovinama kasne romantike. Sasvim je drugačiji njegov jezik u zbornim skladbama koje u kasnijoj fazi svog stvaranja piše na hrvatske narodne tekstove i oslanjajući se na folklor. Ova djela - u prvom redu *Putovanje sunca* i *Žalost materina* - više su od svih ostalih njegovih djela upozorila svojevremeno na Paraća i približila ga širem krugu ljubitelja glazbe.

U pogledu Paraćeva doprinosa području instrumentalne glazbe, ako se izuzum početnički radovi u mladenačkoj dobi te *Gudački kvartet* i simfonijska pjesma *Čar noći* koje su vjerojatno izgubljene, preostaje uz dvije navedene nepretenciozne skladbe za komorne ansamble (*Andante amoroso* i *Serenatella*) još samo nekoliko klavirskih minijatura koje su (po svojim obilježjima) varijante tipične kasnoromantičke programne instrumentalne manire. Zbog spretnog kontrastiranja ugođaja najuspjelija je među njima klavirska minijatura *Pred jutro iz trostavačne Proljetne suite*.

Opera *Adelova pjesma* je jedino Paraćevo glazbeno-scensko djelo. Deset godina je na njoj radio da bi je nakon praizvedbe 1941. isto toliko dugo temeljito prerađivao i dotjerivao. U tom novom obliku izvedena je 1951. u Rijeci i kao što je već poznato, 1954. u Splitu. Iz nepoznatih razloga odabrao je Parać doslovno isti sadržaj koji je gotovo istovremeno pisao za glazbenu scenu i 1932. predstavio javnosti Josip Hatze.¹⁴ I Parać je odlučio da glazbom oživi na sceni stvarna zbivanja u Splitu iz 1574. koja je u svome romantično epu *Bijedna Mara* opjevao

Splitski pjesnik, Luka Botić (1830-1863). Ljubav između Turčina Adela i kršćanke Mare kao srž radnje u kojoj se suprotstavljaju te zbog nesnošljivosti i predrasuda tragično sukobljuju dva svijeta, bila je i Paraću jak izazov u kojemu je osjetio podlogu za dobar dramski zaplet a u različitosti glazbene folklorne osnove dalmatinskog i turskog ambijenta otkrio je zanimljive mogućnosti karakterizacije likova i situacija. Libreto koji mu je napisao mladi, tada još nepoznati Vladan Desnica a koji je prilikom preradbe dotjerao svojim pjesničkim darom sam skladatelj, vrlo je jednostavna priča. Turčin Adel i kršćanka inače Splićanka Mara se vole ali Marin otac ogorčen izborom svoje kćeri ne želi prihvatiti njenu ljubav i udaju za inovjerca. Kad uviđa da to ne može na drugi način spriječiti on šalje Maru u samostan da tamo zaboravi Adela. Mara se pomiri s okrutnom očevo odlukom no u samostanu se teško razboli. Izlaz je prividno pronađen kada Adel odlučuje prijeći na kršćanstvo ali za sve je već prekasno jer Mari više nema spasa. Razvoj radnje teče u neprekidnom usponu kroz tri čina do epiloga s fatalnim raspletom a likovi su dobro okarakterizirani. S izuzetkom nekoliko početnih scena prvog čina, radi se o muzičkoj drami odnosno o pažljivo prokomponiranim dramskim zbivanjima dakle o umjetničkoj sintezi u kojoj se glazba i tekst prožimlju razvijajući se prema jedinstvenim glazbeno-poetskim zakonitostima zapravo u paralelno događanje s onim koje se odvija na sceni, često čak snažnije i rječitije od njega. Osim toga Paraćevo glazbeno uobličenje drame sukoba društvenih, vjerskih, nacionalnih i ambijentalnih suprotnosti temelji se na djelotvornom suprotstavljanju s jedne strane jednostavno stilizirane, gotovo netaknute folklorne glazbe koja uokviruje i prati vanjske događaje i skupne prizore poput onih na sajmu ili pri polasku u berbu grožđa, i s druge strane zanosnih rafiniranih glazbenih tokova jasnih obilježja evropske kasne romantike, kojima pretvara u zvuk unutrašnja snažna emotivna proživljavanja svojih protagonista. Ta dva glazbena sloja Parać fino smjenjuje i isprepliće, a udio glazbene komponente sve je veći kako drama tokom opere postupno izmiče iz vidokruga promatrača u intimu glavnih likova. Živopisni skupni prizori ustupaju mjesto njihovim dijalozima i monolozima u kojima dionica orkestra gotovo simfonizirano nastavlja i nadgrađuje ono neizrecivo u pjevu dostižući od nastupnog prizora Adela u prvom činu, preko dueta oca - starog Vornića i Mare, te njene ispovijesti ocu u drugom činu i dueta Mare i Adela u trećem, vrhunac u samom epilogu opere. Glazba je to koja posjeduje snagu da poživi i zaokupi. Pokazala je to nakon gotovo 30 godina od posljednje scenske postave djela u Splitu, i koncertna izvedba *Adelove pjesme* u dvorani "Vatroslav Lisinski" u Zagrebu krajem 1983. g. (dirigentsko vodstvo Nikša Bareza) upozorivši još jednom na vrijednost jedne suviše olako zapostavljene partiture iz naše ne baš bogate glazbeno-scenske baštine, partiture koja svojim glazbenim jezikom i umjetničkom porukom zavređuje i danas pažnju slušalaca i povjerenje izvođača svagdje u nas a u Splitu napose.

Posvećujući ove retke skladatelju Ivi Paraću prigodom 100. obljetnice njegova rođenja željeli smo evociranjem njegova ljudskog i umjetničkog lika ponovno upozoriti na ovog originalnog autora koji stjecajem raznih okolnosti i boemske naravi nije u svoje vrijeme naišao na razumijevanje a poslije je nekom inercijom ostao anoniman i zaboravljen. Najteže je, čini se, trpio zbog činjenice što je potekao iz potalijančene sredine i odrastao kao zaljubljenik u talijansku kulturu i umjetnost. Smatrali su ga "talijanašem" i onda kad se, shvativši zabludu svoga obiteljskog odgoja u doba svoje zrelosti deklarirao Hrvatom prihvaćajući svjesno rizik da ga sada jedni odbace a drugi ne prihvate ili dočekaju s nepovjerenjem. A ta je ljudska i umjetnička hrabrost zapravo samo još dodatni razlog da se iskaže povjerenje ličnosti i skladateljskom opusu Ive Paraća jer je zahvaljujući njemu naša glazba u cijelosti a pogotovo glazbena kultura i baština njegova rodnoga grada Splita nedvojbeno vrijednija i bogatija.

BILJEŠKE:

- 1) Među prvima je na Ivu Paraća upozorio svojim napisom još 1932. g. Vladimir Rismondo (bilj. 3) a najiscrpnije je o njemu i o njegovu djelu do sada pisao Josip Andreis (bilj. 9). Uz Paraćeve skladbe i razgovor s V. Rismondom (inače dugogodišnjim prijateljem skladateljevim) ovi su radovi bili poticaj i glavni oslonac ovome eseju. Lik skladatelja iz mladih dana sačuvan je i na dva poprsja koja su u gipsu izradili njegovi prijatelji (njihova imena nije bilo do sada moguće utvrditi).
- 2) Na ovaj podatak ukazuje V. Rismondo.
- 3) Vladimir Rismondo, *Muzičar Ivo Parać*, Ljudi i slike Dalmacije, Split 1964, str. 44-45.
- 4) Feri de Pauer Peretti, *La vita musicale della Dalmazia*, "Rivista dalmatica", Zara 1942, sv. II, str. 37.
- 5) Usp. Mirjana Škunca, *Glazbeni život Splita u prijelaznim deseljjećima*, Split 1987 (disertacija u rukopisu).
- 6) Osim rijetkih iznimaka (mladenački orkestarski radovi nose oznaku o nastanku 1917.) Parać nije datirao nastanak svojih djela te se stoga kronološki redosljed njihova skladanja može samo posredno ustanoviti ili tek pretpostaviti.
- 7) V. Rismondo, *Muzičar* . . . , str. 48.
- 8) U arhivi *Muzičke škole Stanković* nema nikakvih podataka o Paraćevu radu u toj ustanovi (J. Andreis, Roksanda Pejović). No beogradsko *Muzičko društvo "Stanković"* (usp. Leksikon jugoslavenske muzike, Jugoslavenski leksikografski zavod "Miroslav Krleža", II sv., str. 369, Zagreb 1984) je osim škole imalo u svom sastavu i pjevački zbor koji je u svibnju 1924. s velikim uspjehom gostovao u Splitu (usp. "Novo doba", Split, VII, od 9., 10., 13. i 14 V 1924.). Možda je Parać tada stupio u vezu s upravom toga Društva i zborovodnom B. Dobrovoljskim, koji su mu nakon njegova preseljenja u Beograd omogućili rad u Društvu u ulozu korepetitora ili zborovođe. Pregled kompletnog arhivskog materijala društva "Stanković" mogao bi otkriti neki podatak o tome ali je on izgubljen.
- 9) Josip Andreis, *Ivo Parać. Život i djela*, Rad JAZU, knjiga 377, Zagreb 1978, str. 10.
- 10) O tome svjedoče njegovi privatni učenici, kasniji vršni glazbeni profesionalci muzikolog J. Andreis, dirigent Jakov Voltolini, pjevač Ilija Žižak glazbeni publicist, profesor i skladatelj Josip Mirošević i dr.
- 11) Rukom autora pisana posveta prijatelju Rismond u primjerku tiskanog programa tog koncerta (u posjedu V. Rismonda) kaže: ". . . prilikom izvođenja mojih prvih stvari u našoj zemlji". Iz biografskog teksta o skladatelju na istom programu može se ustanoviti (pa tako barem približno datirati nastanak) da je Parać osim izvođenja djela do tada (1930) već bio skladao za glas i klavir ciklus vokalne lirike *Musiche Pascoliane* te solo-popijevke *Izgladanje dragoga* i *Nemaran dragi* (kasnije uvrštene u ciklus *Djevojačke ljubavne pjesme*) te *Tajna* (iz budućeg ciklusa *More*) i *Pod snijegom* (nema je u popisu skladbi u

okviru navedene Andreisove studije o Paraću te se prema tome radi o do sada nepoznatom Paraćevom opusu), zatim "pet muških korova na tekstove jugoslavenskih narodnih pjesama, zbirku moteta na latinske tekstove za mješoviti kor", a od instrumentalnih djela *Car jedne majske noći* za simfonijski orkestar, *Tri proljetne impresije* (kasnije predstavljena i kao *Proljetna suita*) za klavir, *Gudački kvartet* u d-molu i *Trio-serenadu* (vjerojatno je to djelo poznato pod nazivom *Serenatella* za flautu, violinu, violončelo i klavir).

- 12) I. Parać je dugi niz godina pisao poeziju na talijanskom jeziku i sakupio je u opsežnu zbirku pod nazivom *Ludi e canti*. Paraćeva poezija do sada nije poznata pa se o njevoj vrijednosti može samo pretpostavljati prema visokoj kvaliteti onih njegovih stihova koje je uglazbio.
- 13) Prema sjećanju V. Rismonda Parać se primjerice divio Berliozu, ruskoj "Petorci", A. Hačaturijanu, O. Respighiju a imao je rezerve prema glazbi Cajkovskog i Brahmsa.
- 14) Prije opere prema Botičevu epu *Bijedna Mara* Parać je planirao operu prema modernom epu *Mireille* Federica Mistrala (1830-1914) a privlačila ga je i *Smrt majke Jugovića* Iva Vojnovića (1857-1929).

Mirjana Škunca:

"IVO PARAĆ" (1890-1954)

Riassunto

Ivo Parać (1890-1954) è senza dubbio uno dei più importanti ed interessanti rappresentanti della musica croata moderna.

Traendo l'ispirazione dapprima dalla cultura italiana fu poi nella propria esperienza dell'ambiente locale e del suo folclore che Parać cercò un'adeguata espressione musicale. Durante il suo soggiorno e gli studi in Italia venne a conoscere ben presto il più recente sviluppo dell'espressione musicale europea di quel tempo. Per la propria opzione stilistica e tecnica di composizione però Parać non rimase se non un fautore del tardo romanticismo con uno spiccato interesse per il colorismo sonoro tanto evidente sia nelle sue scelte e combinazioni del suono che nel suo linguaggio armonico ricco di una raffinata e abbondante vena musicale. Convincente nelle situazioni liriche ed altrettanto in quelle drammatiche, Parać riuscì a realizzare una rilevante quantità di opere musicali in prevalenza di lirica vocale composte su versi italiani e croati, propri ("Canti dal mare") ed altrui ("Musiche Pascoliane") come pure popolari ("Canti femminili) oppure di musica di scena (opera: "Il canto di Adel") o di quella di coro (Exultatio, Viaggio di sole, Dolore della madre).

Lo scopo dell'articolo è di ricordare in occasione del primo centenario della sua nascita tutte le opere musicali composte dal Mo Ivo Parać il quale per la importanza e qualità della sua opera fa parte non solo del patrimonio musicale di Split ma anche di quello croato e jugoslavo in generale.